

A sztyepei lovasnépek és a Kárpát-medence kapcsolata – avagy hazánk geopolitikai jelentősége a ló házasításától az Árpád-korig

Írta: Makoldi Miklós régész

Jelen tanulmányban szeretném felhívni a figyelmet azokra a több ezer éven keresztül fennálló folyamatokra, melyek hazánk területét, a Kárpát-medencét összekapcsolják a sztyepei lovasnépek által uralt keleti területekkel egészen a kínai nagy falig. Fontosnak tartom felhívni a figyelmet arra, hogy Árpád népének honfoglalása nem egy véletlenszerű folyamat eredménye, nem egy „menekülő nép útkeresése”, nem „kalandozás”, nem egy „nomád népnek a hatalmi vákuum által a Kárpát-medencébe szívott beérkezése”. Hanem többezer éves folyamatok eredménye, a lovagolható sztyepe nyugati végpontjának – hídfőállásának – kereskedelmi főközpontjának megtartása; a sztyepei lovas uralom, kereskedelmi és politikai hatalom fenntartása érdekében elvégzett tudatos katonai akció, mely nem évszázadok, hanem mindösszesen néhány év, maximum évtized alatt vette át a katonai és politikai hatalmat itt hazánkban, a Kárpát-medencében.

Fontos megismernünk ezen folyamatok egészét, hiszen amit nekünk az általános vagy középiskolában, de akár az egyetemi képzések keretében tanítottak és most is tanítanak, az a nagy összefüggéseknek csak egy igen kis szelete, melyet sok esetben az Európát hajdan és ma is uraló hatalmak szemlélete formál – ezzel azt akarom mondani, hogy nem mindig tartalmaz igaz állításokat, sőt sok esetben hatalmas ferdtések tényére derül fény. Van a győztesek és a vesztesek történetírása közötti különbség, van az írott hagyományokkal és a nem fennmaradt írott hagyománnyal rendelkező népek emlékezete közötti hatalmas szakadék és van a tudatos történelemformálás/hamisítás, melyet Európa vezető hatalmai előszeretettel alkalmaztak abból a célból, hogy jogot formáljanak saját területi követeléseik elismerésére vagy bizonyos alávetettnek ítélt népek leigázásának jogszerűségére.

Mi jelenleg csak az európai történetírás által elfogadott „történelmi tényeket” vagy történeti folyamatokat ismerjük, holott a világ keleti felének régészeti, történeti, írott forrásai, sőt most már az archeogenetikai forrásai is teljesen más világot tárnak elénk, amit Európában vagy alig ismernek vagy nem fogadnak el – mert ragaszkodnak a mostanra már jól megkövült, esetenként több mint száz éves kutatási elméleteikhez, amiket nem hagynak megdőlni és megdőnteni.

Jelen cikk egy vitaindító és szemnyitogató írás, inkább egy eszmefuttatás, mint tudományos cikk, melynek célja, hogy felhívja a figyelmet a keleti forrásokra, kutatásokra és ezek összefüggéseire a Kárpát-medencével. Szerzőként az a szerencsém, hogy személyesen járhattam Belső-Mongóliában (Kína), Mongóliában, Délnyugat-Szibériában (Cseljabinszk, Jekatyerinburg, Szintasta, Arkaim), Északnyugat Indiában (Radzsasztán, Gudzsarat), illetve a Krím-félszigeten is – és így saját szememmel láthattam azon régészeti lelőhelyeket és múzeumokat, ahol az őstörténetünkkel vagy elődnépeinkkel nagyon is szoros rokonságot vagy kapcsolatot mutató anyagok kerültek elő vagy találhatóak meg. Ezen felül ismerem a Kárpát-medence régészetét az őskortól a Rákócziakig és próbálok nyomom követni az egész eurázsiai sztyepe régészeti és genetikai szakirodalmát is annak érdekében, hogy teljesebb képet alkothassak a magyar etnogenezisről és azokról a történeti folyamatokról, melyet mind a régészet, mind az írott források, mind a genetika igazol.

Ha végig olvassuk ezen tudományos igényű esszét, akkor remélem, hogy gondolkodás módunk alapvetően változik meg a magyarság eredetének kérdését illetően, illetve azon folyamatok

megítélése érdekében, melyek a Kárpát-medence történetét befolyásolták a ló házasításának idejétől egészen az Árpád-korig – de talán mondhatjuk azt, hogy napjainkig is, hiszen még mindig magyarként élünk itt, magyar nyelvet beszélve, a hazánkban.

1. A Kárpát-medence földrajzi elhelyezkedésének jelentősége és szerepe a történeti korokban

Kezdjük tehát a történeti háttérrel, azzal, hogy milyen történeti folyamatok vezettek a magyarok bejöveteléhez és miért olyan fontos hazánk területe mind az európai, mind a sztyeppei eredetű keleti népek számára.

Ha rátekintünk Eurázsia térképére, akkor jól láthatjuk, hogy Nyugat-Európa jól elkülönül a Kárpát-medencétől keletre eső területektől. Keleten ugyanis egy 7500 km hosszú kelet–nyugat irányú sztyeppe-sáv helyezkedik el, mely a lovas népek számára mindig egy jól átjárható terület volt, Nyugat-Európa viszont hegyekkel, folyóvölgyekkel tagolt, a sztyeppei lovasnépek számára nehezebben járható és lakható terület. Az utolsó sztyeppe állomás – lakható terület – nyugat felé éppen a Kárpát-medence keleti fele, a Dunától keletre eső Nagy-Magyar-Alföld, melynek területe 52 000 km² és legalacsonyabb és legmagasabb pontja közt a szintkülönbség alig haladja meg a 100 métert.¹

Hasonló végpontja a sztyepperégióknak a mai Mongólia és Belső-Mongólia területén elhelyezkedő Góbi-sivatag és környezete,² melyet ott is majdnem minden égtáj felől fában és vadban gazdag hegyek vesznek körül – csakúgy, mint a Kárpát-medencét a Kárpátok és az Alpok. Ezen két végpont között pedig egy lóval kiválóan élhető és járható, a kereskedelemnek kedvező füves sztyepp terület el, mely több ezer éven keresztül ad otthont a lovas, majd lovasíjász népek számos államalakulatának.

A sztyeppéövezet ezenfelül még egy fontos előnnyel rendelkezik. A két végponttal együtt közel 7500 km-es hosszával számos kapcsolódási pontja van mind a Dél felé elhelyezkedő közel-keleti, iráni, indiai, délkelet-ázsiai kultúrákhoz, mind az északra található – a finnugornak nevezett népeknek is otthont adó – fában és vadban gazdag szibériai vagy európai területekhez. És a két legfontosabb sztyepperégió egyben a két végpont: a keleti végpont a Kínai Birodalommal, a nyugati végpont pedig Európával határos, sőt, a Kárpát-medence Európa kellős közepén található stratégiai helyszín. Megjegyzendő, hogy Pekingtől, a mai Kína fővárosától is csak 90 km-re található a kínai nagy fal, amely a sztyeppei kereskedelmi övezet és Kína határát jelzi.

Emiatt fontos geopolitikailag a mai hazánk területe, hiszen a több ezer kilométeres sztyeppéövezetnek ez a nyugati kereskedelmi és kulturális végpontja, ha úgy tetszik a nagykereskedelmet bonyolító árukapcsolási pontja, másrészt pedig a sztyeppézóna nyugati hídfőállása. Az a kulturális és kereskedelmi végpont, mely nemcsak a kereskedelmi áruk, hanem a sztyeppei civilizáció, művészet és kultúra közvetítője is Európa felé.³

¹ Kovács Gergelyné: Alföld, Panoráma Kiadó, Budapest, 1983

² Batchuluun Yembuu: The Physical Geography of Mongolia. Rpinger. Mongolia. 2021.

³ A sztyeppei civilizáció és a magyarság kapcsolatának jobb megismeréséhez lásd: Csáji László Koppány: A sztyeppei civilizáció és a magyarság c. könyvét. (Csáji László Koppány: A sztyeppei civilizáció és a magyarság. Cédrus művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2017)

2. Sztyeppei népek a Kárpát-medencében, a honfoglaló magyarok előtt

Az előbbieken röviden tárgyaltuk tehát a történeti Magyarország területének geopolitikai viszonyait, most pedig tekintsük át röviden, hogy milyen keleti népek éltek itt a történelem folyamán. Ahhoz, hogy ezt a kulturális és hatalmi folyamatot jobban megértsük, meglepően korai időig, egészen a rézkorig kell visszanyúlnunk, ugyanis az Alföldön ekkor jelenik meg az első biztosan keleti sztyeppei nép, a kurgánok alá temetkező úgynevezett Gödörsíros-, angol nevén Pit-Grave kultúra,⁴ akik a Yamnaja-kultúra területéről⁵ (Fekete-tenger északi partvidékétől a Kaszpi-tenger nyugati partjáig) érkeztek az Al-Duna mentén a Nagy-Magyar-Alföld területére, a középső és késő rézkor ideje alatt (Kr. e. 4000 és 2800 között).

Ez az első bizonyítható keleti jelenlét azért érdekes, mert a Gödörsíros-kultúra az első kurgánépítő „elit” a Kárpát-medencében, és nagy valószínűséggel ők hozzák be hozzánk a lovat mint háziállatot, de ekkor indul virágzásnak a rézművesség mellett az aranyművesség is, és ekkor jelennek meg a Kárpát-medencében az első kocsimodellek is, melyek a négykerékű kocsi használatára utalnak. Tulajdonképpen velük érkezik a Kárpát-medencébe a sztyeppei kultúra, melyre oly jellemző a lovak, a kocsik használata, a réz- és aranyművesség, valamint a vezérsírok fölé a földhalmok, kurgánok építése is. Megjegyzendő, hogy ezen kurgánok máig a Kárpát-medence legmagasabb földhalmjai közé tartoznak, magasságuk néha eléri a 15 métert is, pedig koruk esetenként 6000 éves is lehet.

Gondoljunk csak bele, hogy hány köbméter föld kellett egy ilyen kurgán felépítéséhez és hogy vajon kik építették ezen földhalmokat egy-egy vezér vagy fejedelem sírja fölé! A gödörsírosok ugyanis nagyon kevesen voltak a helyi alaplakossághoz (középső rézkorban Bodrogkeresztúri-kultúra, késő rézkorban Baden-kultúra) képest. El kell gondolkozzunk azon a lehetőségen, hogy esetleg a kurgánokat a helyi alaplakosság segítségével építették a keleti lovasok számára, akik olyan innovációkat hoztak a Kárpát-medencébe, melyek örökre megváltoztatták itt az életet. Ezek közül kiemelendő a lótarás bevezetése, a lovaskultúra meghonosítása, a kocsihasználat, továbbá a réz- és aranyművesség bizonyos innovációinak Kárpát-medencébe hozatala.

Bizonyíthatóan ugyanekkor, a középső-késő rézkorban jelenik meg a háziasított ló, valamint feltételezhetően maga a lovaglás is a Kárpát-medencében,⁶ és ez az összefüggés nem lehet véletlen. Egyszerre jelenik meg egy lovagolni minden bizonnyal tudó „elit” (nagyon csekély létszámmal), a réz és aranyművesség felvirágzása, a kurgánsírok és maga a kocsi is, melyet a késő rézkori kocsimodellek bizonyítanak.⁷ Tehát mi történik? Bejön keletről egy kislétszámú lovas csapat, aki olyan innovációkat hoz az Alföldre Kr. e. 4000 körül, mint a lovaglás, a fémművesség fejlődése és a kocsihasználat, mindezt tetéztve az első halomsírokkal, amik

⁴ István Ecsedy – Sándor Bökönyi: *The People of the Pit-grave Kurgans in Eastern Hungary*. Akadémiai kiadó Budapest 1979.

⁵ Legújabbán lásd: Paweł Jarosz, Jovan Koledin, Piotr Włodarczak: *Danubian Route of the Yamnaya Culture: The Barrows of Vojvodina*. *Archeolingua* Alapítvány 2022.

⁶ A Kárpát-medencéből ugyan ekkoriban még nem ismerünk konkrétan lovaglásra utaló bizonyítékot (például zablákat), de az bizonyos a régészeti lelőhelyek állatcsontanyaga alapján, hogy a ló, mint háziállat ekkor jelenik meg hazánkban. És mivel keleten a Yamnaja-kultúra keleti ágában (Botai-kultúra) már Kr. e. 4000 körülről ismert zabla által megkoptatott lófog – ezért minden bizonnyal mondhatjuk, hogy a Kárpát-medencei gödörsírosok is tudtak már lovagolni – hiszen ugyanannak keleti lótaró kulturális egységnek a részei voltak, mint a Botai-kultúra. Az első lovasokhoz lásd: David W. Anthony: *The Horse, the Wheel, and Language: How Bronze-Age Riders from the Eurasian Steppes Shaped the Modern World*. Princeton University Press, 2010.

⁷ Bondár Mária: *Agyag kocsimodellek a Kárpát-medencéből* (Kr. e. 3500–1500). Budapest 2011, *Archeolingua*.

megépítéséhez bizonyosan kellett a helyi alaplakosság segítsége. Tehát olyan innovációkkal érkezett az első bizonyíthatóan lovas nép keletről a Kárpát-medencébe, akit ezért mélységesen tiszteltek és akinek tagjait az ekkor kialakuló sztyepei „világbirodalom”, a Yamnaya-kultúra temetkezési szokásai szerint, hatalmas munkaóra számot igénylő kurgánok alá temettek el.

Viszont érdemes egy szót szólni arról is, hogy már sokkal korábban, a középső neolitikumban (Kr.e. 5500 környékén) is megjelenik egy olyan kerámiaszobor-típus az Alföldön, mely „kentaurokat”, tehát négy lábú, embertestű lényeket ábrázol.⁸ Ezen szobortípus olyan jellegzetesen hasonlít a lovasokra, valamint az első korai görög leírásokra, melyek a korai lovasokra (főleg a szkítákra) alkalmazzák a kentaúr jelzõt, hogy önkéntelenül el kell gondolkoznunk annak lehetőségén, hogy a keleti sztyeppéken már Kr. e. 5500 környékén lehettek a lovat háziasító és a lovon ülni képes emberek, akiket akár istenként is tisztelhettek és hírük a Kárpát-medencéig is eljuthatott.⁹

Itt fontos megjegyeznünk azt is, hogy a korai kentaurszobrok ellenére a lovaglás első bizonyítéka csak Kr. e. 4000 körüli időből származik a dél-uráli Botai-kultúra területéről (amely kultúra a Yamnaya-kultúrából vált ki), ahol a régészek egy minden bizonnyal bõrzabla által megkoptatott lófogat találtak, továbbá az első lósírok is innen származnak.¹⁰ A Kárpát-medencében minden bizonnyal már ekkor, a Krisztus előtti IV. évezred elején meghonosodik a lótarás és a lovaglás, ennek ellenére az első bizonyítéknak tekinthető leletek a lovaglásra – vagyis az első csont oldaltagos bõrzablák – csak a középső bronzkor idejében, Kr. e. 1600 körül terjednek el.¹¹ De ez a dátum természetesen nem zárja ki azt, hogy előtte is volt hazánk területén számos olyan nép, aki meg tudta ülni a lovat, csak lószerszámai mind bõrből készültek, amelynek sok régészeti nyoma sajnos nem marad. Továbbá a Kárpát-medencei lovaglásra az is közvetett bizonyíték, hogy a Gödörsíros-kultúra óta az Alföldön élő népek folyamatosan jó kapcsolatot ápoltak a keleti sztyepei népekkel, ugyanis a Yamnaya-kultúra után, a bronzkorban megjelennek a Yamnaya-utód Strednij Strog I-II, Katakombasíros-, majd a bronzkori Gerendavázás-kultúra kereskedelmi áru- és népelemei is hazánkban – úgyhogy az első csont oldaltagos zablák megjelenéséig is folyamatos a lovas jelenlét az Alföldön, valamint Kelet-Magyarországon.¹²

És ez a jelenlét nem szűnik meg később sem, ugyanis a bronzkor második felében, a keleti Gerendavázás-kultúra leszármazottjai létrehoznak egy olyan kulturális egységet (Gáva-Noua-Holihrad kultúrkör), melynek szerves tagja az alföldi Gáva-kultúra, melynek kerámiaművészete szinte egy az egyben él tovább a vaskor kezdete után is, amikor az első valóban lovasíjász harcmódot folytató nép, a preszkíták megérkeznek a Kárpát-medencébe a vaskor kezdetén, a Kr. e. a IX. században.¹³

⁸ A kentauroidok legszebb példányaihoz lásd: Vágó Ádám: A Kárpát-medence ősi kincsei. Budapest 2015: 36. oldal.

⁹ A lovaglás ilyen korai megjelenésére nincs archeozoológiai vagy régészeti bizonyíték, viszont az ekkor megjelenő „kentaúr” szobrok egyértelműen emberfejű, de négy lábú ábrázolások, melyekről önkéntelenül egy lovas jut eszébe az embernek. Természetesen létezik olyan vélemény is, hogy ezek nem lovon, hanem esetleg bikán ülő emberek, vagy emberfejű bikák (Kalicz Nándor – S. Koós Judit: Település a legkorábbi újkőkori sírokkal Északkelet-Magyarországról. In: Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXIX, 2000. 45-76.), de véleményem szerint nem elvetendő az a feltételezés, hogy a kentaurok, már lovasokat ábrázolnak, Kr. e. 5500 körül.

¹⁰ Lásd: Anthony 2010

¹¹ Kovács Tibor: A bronzkor Magyarországon. Hereditas. Corvina kiadó Budapest 1977.

¹² A keleti réz- és bronzkori lovaskultúrák áttekintéséhez jó alap Anthony 2010: 160-467.

¹³ Visy Zsolt (szerk): Magyar régészet az ezredfordulón, Budapest 2003. 175-183.

A preszkíták kora, tehát a vaskor kezdete egy igazi fordulópont a lovasnépek történetében, de röviden tekintsük át, hogy mi történik a keleti sztyeppéken a Yamnaya-kultúra létrejötte – tehát a ló házasítása (Kr. e. 4000) – és a vaskor kezdete (preszkíták megjelenése) közötti időszakban.

A régészeti leletekből levonható következtetések azt mutatják, hogy a Yamnaya-kultúra létrejöttekor (elődje a Khvalinsk-kultúra, az időpont Kr.e. 4000 körüli), nem csak a Kárpát-medence felé indulnak el a lovasok az Al-Duna mentén, ami később is a fő kereskedelmi útvonal a sztyeppe és a Kárpát-medence között; hanem keleti irányba is! Ezek a kelet felé induló lovasok a Yamnaya alapterületéről (Fekete-tenger és Kaszpi-tenger északi régiói) elindulva elérik az Urálon túli területeket, ahol egy részük letelepszik (Botai és Kozai kultúra), míg másik részük tovább indul keleti irányba, ahol feltételezhetően Kr.e. 3300-2500 körül elérik az Altaj vidékét, a Minuszink-medencét és a mai Északnyugat-Kínát, Xingcsiang, Ürümqi vidékét.¹⁴ Ezen népek az első nagyállattartó lovas népek Belső-Ázsiában, akik odaérkezésükig átesnek a rézkoron, felfedezik a réz bronzzá ötvözésének technikáját és megalapozzák a Belső-Ázsiai bronzkori kultúrák létrejöttét, melyek utódai lesznek a szkíta és hun népek keleten.

A fontos tény az, hogy magát a fémművességet ezen népek mutatják meg az ekkor még csak köcsiszolással foglalkozó, földművelő kínai népeknek. Emiatt nincs Kínában rézkor (!), mivel egyből a bronzművességet mutatják meg a kínaiaknak a nyugatról, Európából származó lovas népek! Másik fontos tudnivaló, hogy ezen nyugatról érkező népek Europidok – így utódaik a szkíták is europidok lesznek. A Kr.e. 3500-tól kezdődő időszakig, egészen az ázsiai hun birodalom felbomlásáig (Kr. u. 2-3.század) az europid-mongoloid rasszhatár a mai Mongólia fővárosától (Ulánbátor) keletebbre húzódik.

A bronzkor folyamán az Urál délkeleti lábánál maradt lovas Yamnaya leszármazott Botai-Kozai kultúrkör átfejlődik egy a bronzgyártást tökéletességre vivő Szintasta kultúrává – akinek az első kétkerekű lovaskocsis temetkezéseket tulajdoníthatjuk a világon Kr. e. 2000 körül, ráadásul részleges lovassírokkal temetve.¹⁵ Ezek az első kétkerekű lovas harci szekerek a világon, 600 évvel a hettita, 1500 évvel a római szekerek előtt (!) és hogy temetik őket a sírba (?), ugyanúgy részleges lovakkal, mint ahogy később a hunok és magyarok is temetkeznek. A magyarok már kocsi temetkezés nélkül, de az ázsiai hunok még kocsival (is) és részleges lóval.

Fontos tudni, hogy a lószelídítő Yamnaya utód Szintasta-kultúra, ugyanott a Dél-Urál keleti lábánál helyezkedik el a maga részleges lovassíros temetkezéseivel a bronzkor első felében (Kr.e. 2000 körül), ahol később a magyarok őshazáját sejtjük és ahol az ázsiai hunok is megállnak a keletről nyugatra tartó vándorlásuk során. És mindhárom nép részleges lovakat temet sírjaiba, ellentétben az egyéb ázsiai bronzkori lovas népekkel vagy szkítákkal, majd türkökkel – akik mind egész lovat temetnek a sírjaikba a halottaik kísérőjeként.

A Szintasta-kultúra utódjaként később létrejön a késő bronzkori Andronovo-kultúra, mely az Uraltól, a mai Mongóliáig uralja az eurázsiai sztyeppét – valószínűleg a legszebb bronzkori bronzművészetet létrehozva a világon. Elképzelhető, hogy a hunok, ezen Andronovó hullámmal érkeznek keletre, megőrizve a Szintasta részleges lovastemetkezési hagyományokat

¹⁴ D.W. Anthony, Two IE phylogenies, three PIE migrations, and four kinds of steppe pastoralism, *The Journal of Language Relationship*, vol. 9 (2013), pp. 1-21. ; S. Svyatko et al. 2009. New Radiocarbon Dates and a Review of the Chronology of Prehistoric Populations from the Minusinsk Basin, Southern Siberia, Russia. *Radiocarbon* 2009.1, 243–273 & appendix I p.266

¹⁵ Alan K. Outram et al.: Horses for the dead: funerary foodways in Bronze Age Kazakhstan. In *Atiquity* March 2011. Figure 1. 117pp.

és továbbörökítve azt az ázsiai hunokon keresztül a későbbi népeknek, akik így temetkeznek: a magyaroknak.

A rézkor-bronzkor folyamán tehát két nagy Európából induló europid lovas kultúra keletre vándorlásáról tudunk: az egyik a Yamnaya/Botai eredetű Afanaszjevó kultúra, aki nagy valószínűséggel a szkíták őse, a másik pedig a kicsit később keletre induló Szintasta/Andronovo kultúra, aki lehetséges, hogy a keleti ázsiai hunok őse.

Mindenesetre az bizonyosan látszik, hogy a rézkor, bronzkor folyamán az európai lovasok keletre vándorolnak több hullámban és létrehozzák, az egymással párhuzamosan létező szkíták és hunok őseit, akiket régészetileg például elég jól megkülönböztet az egész lovak (szkíták) vagy a részleges lovak (hunok) sírba temetése.

Így érkezünk el az igazi sztyeppei forradalomhoz, melyet a vaskornak hívunk és Euráziában a szkíták közvetlen elődei, a preszkíták/kimmerek megjelenése jellemez, a Kr. e. X-IX. században. Ők az első lovasíjász nép, akik feltalálják a vasművességet és ezt a lovasíjász harcmodorban is alkalmazzák fegyverként. Emellett ők az első nép, aki nem nyugatról megy keletre lovaival, hanem keletről érkezik vissza a Dél-Urál vidékére, vagy az európai sztyeppékre, illetve a Kárpát-medencébe – mindamellet, hogy a Kárpát-medencével a sztyeppei kapcsolattartás és hatalomgyakorlás folyamatos a rézkor és a bronzkor folyamán is.

A preszkíták tehát igazi fordulópontra jelentenek, ugyanis ők az első olyan lovasnép, amely már vas használati tárgyakkal, vaskardokkal, vasfegyverekkel rendelkezik, és bizonyíthatóan visszacsapó reflexíjakkal támad¹⁶ és Kelet-Ázsiából érkezik a Kárpát-medencébe, valamint szemmel láthatóan nem mészárolja le a magyar Alföldön élő Gáva-kultúra népét, hiszen annak kerámiaművészete szinte törés nélkül tovább él egészen a szkíta korig.¹⁷ Abban is egyedülállóak a preszkíták, hogy ők az első nép, akik bizonyíthatóan Belső-Ázsiából, a Bajkál-tó, Mongólia környékéről érkeztek nyugatra, tehát ők az első „keleti” nép, akik a rézkor óta tartó keletre vándorlás után visszafordulnak és végiglovagolva a teljes sztyeppezónát, elfoglalják a Kárpát-medence keleti felét, Belső-Ázsiában kifejlesztett új típusú zablákat, fegyvereket és harcmodort hozva magukkal. És ezt a 7500 km-es távot kevesebb, mint néhány év vagy évtized alatt teszik meg, hiszen a Tuva környékén a Kr. e. X. században meglévő tárgyak a IX. századra már a Kárpát-medencében is elterjednek.¹⁸ Tehát ők azok, akiknél először látjuk, hogy ez a gyalogosan felfoghatatlanul hosszú táv egy lovas számára gond nélkül megtehető maximum egy emberöltő alatt – de valószínűbb, hogy akár 2-3 év alatt is.¹⁹

A vaskor kezdete tehát meghozza a Kárpát-medencébe az első, egyértelműen keletről visszatérő népet, a preszkítákat, akiknek egyenesági leszármazottjai azok a szkíták, akik a Kr.e. VII-VI. század alatt rétegzik felül a preszkíta népeket, érik el a magyar Alföldet és válnak a sztyeppe addig még soha nem látott meghatározó uraivá. A szkíták az a nép, akik a Kr. e. V. században a mai ÉK-Kínától a Dunáig uralják fizikailag és kulturálisan is a sztyeppeövet, tehát az eddig

¹⁶ A visszacsapó reflexíj használatát már a tarimi múmiáknál és a mongóliai bronzkori kőszthélék ábrázolásainál is bizonyítható már Kr. e. XV. századtól minimum (saját megfigyelés mongol és kínai múzeumok anyagai alapján).

¹⁷ Tibor Keneczei: Kannelierte Keramik der schythenzeitliche Alföld-gruppe. In: Folia Archeologica LXXX, 2007. 41-62.

¹⁸ Fodor István – Kulcsár Valéra (szerk): Szkíta Aranykincsek. Kiállítási katalógus, Magyar nemzeti Múzeum, Budapest 2009.

¹⁹ Parzinger, Hermann; Menghin, Wilfried; Nagler, Anatoli: Im Zeichen des goldenen Greifen - Königsgräber der Skythen, Prestel, Berlin-München Hamburg 2007.

tárgyalt rézkori-bronzkori népek szállásterületeit egyszerre, egy időben uralják. Igaz, hogy több kulturális egységre oszlik ez a hatalmas birodalom (keletről nyugat felé haladva: észak-kínai szkíták, Pazyrik-kultúra, Tagar-kultúra, Tuva Királyok-völgye, szakák, szauromaták, kaukázusi szkíták, királyi szkíták és végül a Kárpát-medencei szkíták: a Szentes – Vekerzug-kultúra), de kulturálisan, harcmódban és anyagi kultúrában egy egységet alkot. Aranyban, ezüstben, bronzban, fában és kőben megjelenő művészetét a szkíta állatstílus jellemzi, harcmódot a nyeregben hátrafelé íjazó lovasíjász kultúra, kultúráját pedig az a szabad lovas életforma, mely alapjaiban tér el a korábban „magaskultúráknak” is nevezett görög-római, mezopotámiai, indiai vagy kínai városias rabszolgatartó társadalmaktól. A szkíta sztyepei civilizáció alapjaiban más – azt a sztyepei lovas kultúrát jelenti, mely a lovas életforma mobilitására épít, harcban a ló gyorsaságának előnyeit használva válik verhetetlenné, kultúrájában pedig egy szerves műveltséget, jelrendszert használ és nem utolsósorban a néhány fennmaradt írott emléküket a rovásírás családjába tartozik.

A Szkíta Birodalom²⁰ – nyugodtan nevezhetjük így – tehát az a kulturális egység, az a civilizáció volt, amely 2500 évvel ezelőtt egy egységbe fogta a sztyepezónát és azon népeket, melyek ott éltek. Nem is csoda, hogy a ma élő sztyepei népek közül nagyon sokan tekintik legrégebbi őseiknek a szkítákat. És ez így van a magyaroknál is, kiket krónikáink a szkítáktól (illetve a hunoktól) származtatnak. Anonymus is úgy írja krónikájában, hogy a magyarok Szkítiából indulnak, majd a Kárpát-medencébe érkeznek.²¹ Látható tehát, hogy a szkítáknak meghatározó szerepe van a sztyepei népek életében, ez volt a fénykor, akár úgy is nevezhetjük, hogy az aranykor, melyre minden későbbi nép büszkeséggel tekintett vissza. Nyugodtan mondhatjuk, hogy ez a korszak volt a sztyepei civilizáció hatezer éves történetének első és talán legragyogóbb fénykora. És ennek a civilizációnak hatalmas hatása volt Nyugat-Európára is, hiszen a szkíták Kárpát-medencébe érkezése után nagyjából száz évvel születik meg az Európa egész későbbi sorsát meghatározó kelta kultúra, mely kulturális fejlődés kronológiája nyilván nem véletlen, sőt a kelta állatstílus kialakulásában minden bizonnyal meghatározó szerepe lehetett a keletről érkező szkíta állatstílusnak.²²

De mint minden birodalom fénykora, a szkítáké is lehanyatlott egyszer (Kr. e. II-I. század), ugyanakkor a felbomló nagy egység önálló királyságok, államok sorát hozta létre, melyek egymással szorosabb-lazább szövetségi rendszert kialakítva több esetben a Kr. u. I-III. századig is tovább éltek, mint szkíta utódkirályságok.²³ A Kárpát-medencében a szkítákat felülrétegzik a nyugatról érkező kelták, de olyan védettebb helyeken, mint a Bodroghöz, egészen a Kr. u. I. századig találunk jellemzően szkíta településeket, melyeken kelta kerámia nem, vagy csak elvétve fordul elő.²⁴

²⁰ A szkítákat régészeti értelemben nem szokás birodalomként kezelni, hanem „szkíta kulturális koiné” vagy a „szkíta népek” a tudományosan elfogadott kifejezés. Viszont az tény, hogy a szkíta népek a Kr. e. V. században uralták Északkelet-Kínától az Alföldig az egész sztyeppét és ugyan vannak területi csoportjaik, de alapvetően egy kulturális, kereskedelmi és hadászati egységet alkottak – így véleményem szerint lehet őket Birodalomnak is hívni, még ha alapjaiban is tér el államszervezeti jellegük a görög, római vagy kínai birodalmaktól.

²¹ Anonymus: *Gesta Hungarorum*. Pais Dezső fordításában, Magyar Helikon, Budapest 1977.

²² Lásd például Szabó Miklós: *A kelták Magyarországon*. Hereditas. Corvina, Budapest 1971. 11. oldal

²³ Lásd például a Krími szkíta királyságot. Vö.: Bánosi György – Vereseházi Béla: *Eltűnt népek, eltűnt birodalmak* kislexikona. Budapest. 1999.

²⁴ Jó péda erre a Bodroghözbe Pácin-Alharaszt lelőhely, melyet 2005-2007 között Szörényi Gábor András tárt fel és ahol egy gazdag szkíta kerámianyagot tartalmazó házból a Kr. u. I. századra keltezhető kelta grafitos kerámia került elő – ami jól datálja az épületet (a nagyméretű feltárás ezen korszakának leletanyaga még közöletlen).

Viszont a szkíták Kárpát-medencei meggyengülésére nemcsak a kelták, hanem a rómaiak is felfigyeltek és megpróbálták uralmuk alá hajtani a területet, amit a Dunántúl (Pannonia) meghódításával kezdtek Kr. u. 9-ben. Ez a katonai folyamat komolyan veszélyeztette a sztyepei civilizáció nyugati hídfőállását, a Nagy-Magyar-Alföldet, ugyanis a történelem folyamán először vágta el egy déli állam a kelet–nyugati kereskedelmi útvonalat nyugat felé. Mindenesetre nem kellett sokat várni a Kelet válaszlépésére: Kr. u. 19-ben megérkeztek az Alföldre a szarmaták, akik a Dél-Urál vidékén élő szkíta népek közé tartozó szaumata népcsoport egyenesági leszármazottjai. Ezzel biztosítottá vált a Krisztus születése körülre már kelto-szkíta vezetését szinte elvesztő Alföld keleti katonai megerősítése, a nyugati hídfőállás megtartása.

A szarmaták ezt a feladatot hosszú időn keresztül látták el, egyre nehezedő körülmények között, ugyanis a Római Birodalom egyre nagyobb térnyerése (Dácia provincia megalapítása Erdély és Havasalföld területén, Kr. u. 106–271) és a sztyeppén gyengülő szövetségi rendszeren alapuló hatalom hanyatlása miatt a szarmaták egy időre magukra maradtak, harapófogóba fogta őket Róma. De ebben a helyzetben is túléltek, megőrizték keleti identitásukat és nem hagyták katonailag és politikailag elbukni a sztyepe nyugati kereskedelmi központját, az Alföldet, hanem azt megtartva, aktívan kereskedtek a Római Birodalommal.²⁵

A Római Birodalom sosem tudta meghódítani a szarmaták területét, sőt, 165 év után Dácia provincia is elesett – újra megnyílt az Al-dunai útvonal a keleti sztyeppék irányába. Ekkor újabb hatalmas néptömeg érkezik keletről az Alföldre – amit a számtalan III-IV. századi településnyom bizonyít a Tisza mentén. Újra biztosítja Kelet a nyugati végpontot, újra egységbe kapcsolódik az Alföld a sztyeppével. S mikor a szarmaták állama is meggyengül, mert folyamatosan katonai és – ha ez nem sikerül – gazdasági befolyása alá akarja vonni Róma az általa oly áhított Alföldet, akkor megjelenik egy újabb sztyepei nép: a hunok!²⁶

A hunok (értsd: európai hunok, Attila hunjai) az újabb genetikai kutatások tükrében²⁷ és a régészeti leletanyaguk tekintetében is²⁸ jól azonosíthatók a Krisztus születése körüli időkben több hullámban nyugat felé induló ázsiai hunokkal, akik a Kr. u. I-II. században komoly harcokat vívnak az elkínaiasodó déli hunokkal, majd végül a déli hunok és a kínaiak egyesített támadásai miatt elhagyni kényszerülnek a hunok ősi hazáját, a mai Mongólia és Belső-Mongólia területét.²⁹ Ezen nyugatra vonuló hun népesség két-háromszáz évet tölt el a Dél-Urál

²⁵ Havasy Péter (szerk): Jazigok, Roxolánok, Alánok – Szarmaták az Alföldön. Gyulai Katalógusok 6. Gyula 1998.

²⁶ Attila und die Hunnen: Begleitband zur Ausstellung im Historischen Museum der Pfalz, Speyer vom 17. Juni 2007 bis 6. Januar 2008 Paperback – 19 Jun. 2007. Theiss, Speyer 2007.

²⁷ Maróti et al. 2022. *Current Biology*

Maróti Z, Neparáczi E, Schütz O, Maár K, Varga GIB, Kovács B, Kalmár T, Nyerki E, Nagy I, Latinovics D, Tihanyi B, Marcsik A, Pálfi G, Bernert Z, Gallina Z, Horváth C, Varga S, Költő L, Raskó I, Nagy PL, Balogh C, Zink A, Maixner F, Götherström A, George R, Szalontai C, Szenthe G, Gáll E, Kiss AP, Gulyás B, Kovacsóczy BN, Gál SS, Tomka P, Török T. The genetic origin of Huns, Avars, and conquering Hungarians. *Curr Biol.* 2022 Jul 11;32(13):2858-2870.e7. doi: 10.1016/j.cub.2022.04.093. Epub 2022 May 25. PMID: 35617951.

²⁸ Szergej Botalov: Hunok Ázsiában és Európában, Napkút kiadó 2013.

²⁹ Jeong et al. 2020

Jeong C, Wang K, Wilkin S, Taylor WTT, Miller BK, Bemmman JH, Stahl R, Chiovelli C, Knolle F, Ulziibayar S, Khatanbaatar D, Erdenebaatar D, Erdenebat U, Ochir A, Ankhsanaa G, Vanchigdash C, Ochir B, Munkhbayar C, Tumen D, Kovalev A, Kradin N, Bazarov BA, Miyagashev DA, Konovalov PB, Zhambaltarova E, Miller AV, Haak W, Schiffels S, Krause J, Boivin N, Erdene M, Hendy J, Warinner C. A Dynamic 6,000-Year Genetic History of Eurasia's Eastern Steppe. *Cell.* 2020 Nov 12;183(4):890-904.e29. doi: 10.1016/j.cell.2020.10.015. Epub 2020 Nov 5. PMID: 33157037; PMCID: PMC7664836.

keleti vidékén, ahol a magyarok őshazája is sejthető (és a bronzkori Szintasta-kultúra területe is ott volt), mielőtt tovább indul nyugat felé, valószínűleg a hatalmi súlyukat veszítő szarmaták területére, a sztyeppe nyugati hídfőállításának visszahódítására. De közben bizonyosan keveredik a régészeti leletek tanulsága szerint a bronzkor-vaskor óta helyben fejlődő (Szintasta-kultúra elemeit is tartalmazó) lakossággal, akik közt a magyarok ősei is sejthetők, illetve magukkal a szarmata/szauromata néppel is.³⁰

A hunok beérkezése fordulatot jelent a Kárpát-medencei lovas népek területi igényeivel szemben, ugyanis ők nem állnak meg az addigi természetes határnál, a Dunánál, hanem elfoglalják a Dunántúl területét is – legyőzve a Római Birodalmat, és olyan nyugat-európai hadjáratokat hajtanak végre, mint később a magyarok a IX-X. században. A hunok felismerik, hogy Róma veszélyes a sztyepei kereskedelmi érdekekre, és ezért megfontolt, előre tervezett hadjáratokkal biztosítják maguknak a politikai és katonai hatalmat Nyugat-Európa felé – csakúgy, mint a magyarok ötszáz évvel később, a Karoling, majd a Német-római Birodalom ellen vezetett, helytelenül „kalandozó hadjáratoknak” hívott, valójában előre megtervezett, politikai célú katonai hadjáratok során.

A Hun Birodalom csúcspontján, mikor már nyíltan látszott, hogy a hunok katonailag egy súlycsoportban vannak, sőt talán meg is haladják a Római Birodalom erejét, Attila váratlanul meghal – vélhetően mérgezés útján. Ez az esemény derékba töri a birodalom sorsát, a hunok ellen lázadó germán népek a gepidák vezetésével legyőzik Attila fiait – így a hunok visszavonulnak keletre a Dél-Urál vidékére (és a mai Balkán területére: Scythia Minor, Illyria mely a későbbi IX. századi „Bolgár Birodalom” lesz), ahonnan azután dél felé indulnak, hogy megalapítsák a Fehér Hun Birodalmat, melynek ismertebb neve a Heftalita Birodalom.³¹ Ezalatt a Kárpát-medencében egy eredetileg a hunok alá betagozódott nép, a gepidák és egy nyugati germán nép, a langobardok veszik át az uralmat közel egy évszázadra. Ez az időszak Kr.e. 4000 óta, nagyjából az első száz év, amikor nincs bizonyítható keleti jelenlét az Alföldön, kivétel talán a Székelyek jelenléte a Keleti-Kárpátok mentén.³²

Viszont a Heftalita Birodalom bukása (Kr. u. 561-565)³³ után néhány évvel megjelenik a Kárpátoknál egy újabb erős keleti nép, az avarok (bizánci forrásokban var-hjon), akik a történeti források szerint a var (=avar, nagy valószínűséggel azonosítható a belső-ázsiai zsuansuan, rou-ran, a mongol kiejtés szerint „zsu-zsa” néppel) és a hjon, azaz hun (nagy valószínűséggel a dél-uráli hunok és az oda vándorló heftaliták és lehetséges, hogy az ekkor már biztosan magyarként kezelhető és itt élő magyar népek egyes elemei) népek egyesült hadaiból álltak.³⁴ Ez az újabb keleti nép két éven belül visszafoglalja a teljes Kárpát-medencét a gepida és langobard uralom alól, ráadásul úgy, hogy a Nyugat-Dunántúlt birtokló langobardok, önként átadva a Dunántúlt,

³⁰ Maróti et al 2022; Botalov 2013.

³¹ Csáji László Koppány: A hunok történelme és utódnépei. Tündérek kihalófélben 2. Napkút kiadó, Budapest 2004.

³² A székelyek belső-ázsiai eredetéről és a hunokkal való együttmozgásáról és a hunok Kárpát-medencei kivonulása utáni itt maradásáról a székelyföldön lásd: Hakan Aydemir: A székely eredetkérdés megoldása. In Hadak útján konferenciakötet 2019 MÖK Kiadványok 4.2 (2023) 9–36; Aydemir, Hakan: Türk Tarihini Kaynakları Olarak Eski Türk Boy Adları – Kökenbilgisel Bir İnceleme. Ed.: Balogh, Cs. Çanakale 2021. 99-324. 99-324pp.

³³ Bivar, A. D. H. (2003): Hepthalites. Encyclopaedia Iranica 12 (2): 198–201.

(<https://iranicaonline.org/articles/hephthalites>)

³⁴ Lásd: Csáji 2004.

a szabad elvonulás fejében távoznak 568 tavaszán Itáliába, ahol megalapítják a ma is létező Lombardia területén a Longobard Királyságot.³⁵

Az avarok tehát kemény kézzel foglalják el Attila hunjainak örökségét – a teljes Kárpát-medencét és ott olyan szilárd hatalmi struktúrát, egy olyan stabil államalakulatot hoznak létre, mely minden tekintetben elődje az Árpád fejedelem nemzetségéből származó Szent István által alapított Magyar Királyságnak – mely Európa legmeghatározóbb állama lett a XI. században.

Az avarok a VI. században egy erős központi hatalmon és előre eltervezett külföldi hadjáratokon alapuló államot hoztak létre Baján kagán vezetésével, mely a VII. század közepéig szárnyalt Baján utódainak vezetésével. Ezután viszont meggyengült az állam – így újabb keleti népelemek, (ogurok, magyarok?) érkeztek a Kárpát-medencébe, akik létszámuknál fogva elkezdtek a központi szállásterület kiterjesztését az egész Kárpát-medencére. Ugyanis a korai avar korban a szállásterület nagyjából a mai Magyarország területe volt, ezenkívül elvéve kerülnek elő avar leletek – ez a terület lényegében gyepüként működik, mint a honfoglalás korában is. Viszont a VII. század közepétől egy intenzív terjeszkedés történik a Kárpátok minden irányába, a IX. század elejére szinte az egész Kárpát-medence benépesül, köszönhetően a keletről érkező újabb népelemeknek (pl. griffes-indások) és a helyi szaporulatnak is.³⁶ Egyetlen terület van viszont, amely „kimarad” ezen terjeszkedésből: ez a mai Zemplén és Bodrogszék területe, ahol egyetlen avar sír és települet sem került elő a mai napig, holott a Hernád és Tisza mentén a VI. századtól a IX. századig folyamatos az avar jelenlét és jól dokumentálható az avar terjeszkedés – például a Hernád mentén északi irányba a Kárpátokig.³⁷ Vajon miért nem lakják be az avarok az amúgy halban és vadban gazdag Zempléni és a Bodrogszék területét? Erre nincs más logikus magyarázat, mint amit már László Gyula is felvetett³⁸ – hogy itt akkor már mások éltek...

De kik? Kinek a leletei találhatók meg a Zempléni és a Bodrogszék területén? Meg kell állapítsuk, hogy a Felső-Tiszától délre és a Hernádtól nyugatra nagyon erős a VII-IX. században is az avar jelenlét, rendkívül sűrű a településhálózat és a temetők sora is.³⁹ Viszont a Zempléni és a Bodrogszék területén – ehhez képest, mintha nem lakna senki – eltekintve a szegényes leletanyagú és lelőhelyszámban is elhanyagolható mennyiségű szlávnak mondott jelenléttől.⁴⁰ Viszont a X. században, mintha egy csapásra megváltozna minden: nagyon sűrű honfoglaló magyar jelenlét lesz a területen, ráadásul nem csak hogy sűrű, hanem nagyon gazdag települések és temetők, vezéri tarsolylemezes sírok és kíséreteik vannak ide eltemetve.⁴¹

³⁵ Bóna István: A középkor hajnala (A gepidák és a langobardok a Kárpát-medencében). Hereditas. Corvina Budapest 1974.

³⁶ Visy 2003: 302-312.

³⁷ Makoldi Miklós: Adatok a Hernád-völgyi avar lovassírok temetkezési szokásaihoz. In: Herman Ottó Múzeum Évkönyve XLVII, 2008, 113-146.

³⁸ László Gyula: A „kettős honfoglalás”. Magvető, Budapest 1978.

³⁹ Vesd össze: Szentpétery József: Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa I–II. MTA BTK Régészeti Intézet, Budapest, 2002.

⁴⁰ A szlávnak mondott leletanyaghoz lásd: Pintér-Nagy Katalin – Wolf Mária: Újabb régészeti adatok a Bodrogszék 6. század végi – 9. századi történetéhez Előzetes jelentés Pácin–Szenna-domb lelőhelyről. In: Takács Melinda (szerk): Az Alföld a IX. században II. (konferenciakötet) Szeged 2017: 139-164.

⁴¹ Lásd például: Fodor István (szerk): A honfoglaló magyarság. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1996; Révész László: A karosi honfoglalás kori temetők. Miskolc 1996.; Horváth Ciprián: Régészeti tanulmányok a Bodrogszék 10–11. századi településtörténetéhez. Magyarországtudományi Intézet kiadványai I. Budapest 2019.

Gondoljunk el azon, hogy mégis az hogy lehet, hogy az avarok nem foglalják el a területet a VII-IX. században attól a nehezen datálható leletanyaggal rendelkező, kevéske szlávnak mondott népességtől, aki itt jelen van elvileg? És miért olyan nagyon sűrű a honfoglaló magyar leletanyag itt a X. században? Nem olyan, mintha többszáz évig éltek volna itt a magyarok az ország többi területének lelőhelysűrűségéhez képest? Nem lehet az, hogy László Gyula elméletét újra elő kellene szednünk a fiókból és leporolni azt? Mi van akkor, ha a magyarok tényleg hamarabb bejönnek a Bodrogi köz területére – ahogy egyébként azt Anonymus is leírja? És mi van akkor, ha ezen bodrogi köz népek (magyarok) kapcsolatban voltak a török nyelvtudós Hakan Aydemir elmélete szerint egész jól igazolható, a Keleti-Kárpátokban élő, hun utód székelyek és az Al-dunai (Scythia Minorban lakó) Ellák fiai vezette hun utód népekkel (ők a szemenderek)?⁴² Akik itt a keleti végeken várják vissza a gyengülő avar uralom mellett az igazi hunokat? A magyarokat?

A tudománynak ki kell használnia az archeogenetikai és kormeghatározási lehetőségeit és el kell gondolnunk azon a lehetőségen, hogy a Bodrogi köz, Zemplén és Kárpátalja területe már akár a VII. század végétől magyar felségterület lehetett – ezért nem költöznek ide az avarok – és ezért található itt a legtöbb fejedelmi vagy vezéri honfoglaló lelet viszonylag kis területre koncentrálva. És ezért írja Anonymus, hogy a Kárpát-medence keleti felének elfoglalása a Bodrogi köz–Tokaj–Szerencs területéről történik. Ennek a régészeti leletek nem mondanak ellent, úgyhogy nyitva kell hagynunk annak a kérdésnek a lehetőségét, hogy a korai magyarok már a honfoglalást – vagyis Árpád magyarjainak beköltözését megelőzően is fenntartották maguknak a Zemplén és Bodrogi köz területét mint stratégiai hídfőt, az avarokkal, mint testvéri néppel szövetségben. Ennek a kérdésnek a tisztázása természetesen még további kutatást és természettudományos vizsgálatokat igényel. Viszont elképzelhető, hogy a régészeti kronológia vizsgálatát nem csak itt, hanem az ország több, a kora-Árpád korban fontos lelőhelyénél is érdemes átgondolni – méghozzá azokon a területeken, ahol a X-XI. századi hatalmi központokat korábbi avar temetők veszik körül. A lehetséges avar-magyar együttélés vagy bizonyos helyeken direkt kontinuitás kutatása nagyon fontos feladata lesz a jövő tudományágainak.

De térjünk vissza a történelem fonalához. Az avarok tehát létrehoznak egy közép-európai államot, ami megalapozza a későbbi Magyar Királyság struktúráját.⁴³ Viszont ezt a Nyugat nem nézi jó szemmel, a Karoling Birodalom több ízben támadást intéz az avarok ellen, melyek közül Nagy Károly 804-es hadjárata a legmegsemmisítőbb, ugyanis ekkor sikerül egy Karoling hadseregszárnyat – megkerülve a fő avar haderőt – kifosztania az avar kagáni székhely (a Hring – magyarul Gyűrű, egyenlő Győr helynevek vagy kerek földvár) főkincstárát, több társzekérenyi aranytárgyat megszerezve és elrabolva az országból.⁴⁴ Ez hatalmas csapás az avar államszervezetnek viszont nem a vég. Az újabb kutatások szerint az avarok nagy valószínűséggel megélik a magyar honfoglalást, nemcsak szórvány népként, hanem nagy

⁴² Hakan Aydemir 2023: 23-24. oldal.

⁴³ Ezzel szinte párhuzamosan születik meg a keleti sztyeppéken, a Mongoliától a Kaszpi-tengerig tartó, Keleti, majd Nyugati türk kaganátus, melytől oly sok török nép származtája magát. Az avarokról megjegyzendő, hogy csakúgy, mint a türkök és a szkíták, mindig egész lovat temetnek a halottaik mellé, ellentétben a kissé ettől eltérő Szintasta-kultúra, hunok, magyarok csoporttal, akik mindig részleges lovat temetnek a sírba. Ez bizonyosan valamilyen hitvilágbeli és talán etnikai származásbeli különbséget is tükröz.

⁴⁴ Szádeczky-Kardoss Samu: Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig. Balassi, Budapest 1998.

tömegekben, esetleg létező hatalmi struktúrák birtokában, tehát még meglévő és működő katonasággal, hatalmi rendszerrel, viszont egész bizonyosan jelentősen meggyengülve.

Mi történik tehát, amikor meggyengül a Kárpát-medencében egy sztyepei katonai hatalom? Megérkezik keletről egy újabb keleti néphullám, mely a régészeti leletek tanulsága szerint nem harccal, nem leigázva foglalja el a Kárpát-medencét, hanem annak nagy részét valószínűleg egyszerűen csak átveszi azt itt élő avaroktól, a korábbi alaplakosságtól. Ez az újabb néphullám jelen esetben a magyarok, Árpád magyarjai, akiknek vezetői a Turul-dinasztia uralkodói vérvonalát képviselve egy négyszáz éven keresztül uralkodó, a világnak a legtöbb szentet adó királyi dinasztiával szilárdítják meg a magyar hatalmat a Kárpát-medencében, amely immáron napjainkban Árpád bejövetele óta, legalább 1127 éve stabil. Nem is számolva a zempléni–bodrogi (illetve talán a keleti székely és az aldunai hun), feltételezhetően sokkal korábbi katonai jelenléttel.

Összegezve tehát az eddig leírtakat: a Kárpát-medence egy olyan geopolitikailag kimagaslóan jelentős geostratégiai helyszín, mely nemcsak a IX–XI. században, hanem már legalább a rézkor óta, Kr. e a IV. évezredtől meghatározó kereskedelmi végpontja a sztyepperégióknak, amelyet a sztyepei népek folyamatosan ellenőrzésük alatt tartottak több ezer éven keresztül, annak érdekében, hogy a sztyepei civilizációt, a sztyepei kultúrát és nem utolsósorban a sztyepei kereskedelmi árukat nyugati irányba terjeszteni tudják. A fő tanulság tehát az, hogy az eurázsiai sztyepezóna nyugati végpontja mindig is kiemelt helyszín volt a keleti népek számára – így a magyarok számára is. És mindig együtt működött ez a rendszer a sztyepei teljes területével – egészen a keleti végpontig, a mai Mongóliáig, megteremtve ezzel egy sztyepei kereskedelmi útvonal – a későbbi délebbi selyemúttól északabbra eső kereskedelmi útvonal – alternatíváját, mely nemcsak Kelet és Nyugat között volt híd, hanem – számos déli és északi csatlakozási ponttal – az akkori teljes Euráziát behálózta. És fontos kiemelni, hogy ezen rendszer részesei voltak kezdettől fogva a magyarok, akik az új genetikai eredmények szerint⁴⁵ a sztyepezónában váltak néppé, nemzetté – és azt a mai napig nem hagyták el, megőrizve annak ősi kultúráját, művészetét, gondolkodásmódját és valószínűleg nyelvét is.

3. Árpád magyarjai: a Turul-dinasztia és népe, avagy milyen céllal és milyen útvonalon történt a magyar honfoglalás

Az előbbiekből leírtakból sejthetjük, hogy miért történik Árpádék bejövetele – minden bizonnyal azért, hogy megsegítsék a Kárpát-medencében élő, minden bizonnyal rokon népcsaládból származó avarokat a Karoling támadások és a bizánci befolyás összeütközésében, méghozzá azt a Kárpát-medencét, a sztyepei lovasnomád népek több ezer éve birtokolt területét, mely kulcsfontosságú geostratégiai pozícióban található Európa szívében. De tudjuk-e, hogy honnan jöttek? Kik voltak? Milyen útvonalon és mennyi idő alatt jöttek a mai hazánk területére a IX. század végén Árpád magyarjai? Ezekre a válaszokra a legújabb genetikai és régészeti kutatások adhatnak választ.

Térjünk vissza a magyar krónikáinkhoz, melyek azt írják, hogy a magyarok a szkíták földjéről kijöve, a hunok leszármazottjaiként érkeznek a Kárpát-medencébe. Tény, hogy a Habsburg

⁴⁵ Maróti et al. 2022.

uralom térnyeréséig, a XVI-XVII. századig minden magyar így tudta ezt, utána pedig csak a kurucok, szabadságharcosok, forradalmárok, majd a revizionisták, rendszertagadók és a kommunista állam „ellenségei” gondolták ugyanígy.

De mit mondanak a régészet és az archeogenetika mint újabb tudományos diszciplína legújabb eredményei?

Az archeogenetika szerint a honfoglaló magyarság és az Árpád-ház mint uralkodócsalád, tehát a Turul-dinasztia legközelebbi ősei is a Délkelet-Urál térségében élő mai népcsoport, a baskírok között található meg.⁴⁶ Visszább menve az időben, a magyarok és a Turul-nemzetség ősei között a mai Mongólia területéről is találhatóak genetikai ősök, akik korban és időben is azonosíthatóak a Kr. e. II. – Kr. u. II. században ott létező ázsiai Hun Birodalom népességével.⁴⁷ Továbbá a genetika még korábbra lát, azt is kimutatja, hogy a Turul-nemzetség leszármazottjainak ma ismert legkorábbi őse a mai Észak-Afganisztán, a hajdani bronzkor egyik bölcsőjeként kezelt közép-ázsiai terület, a későbbi Baktria területén mutatható ki először.⁴⁸ Ez egyébként egybe esik a Szintasta-Andronovo (és BMAC) – ázsiai hun – majd Dél-Urál (Baskír genetika) területeivel. Az archeogenetika eredményei alapján tehát azt látjuk, hogy a magyarok vezető uralkodóházának eddig legkorábbról ismert ősei a bronzkorban Közép-Ázsiából mennek a mai Mongólia területére, ahonnan ázsiai hunokként nyugatra indulnak, a mai Cseljabinszk, Jekatyerinburg térségébe (bronzkori Szintasta-kultúra), ahol a mai baskír népcsoport őrzi a genetikájukat legjobban – és innen rövid idő alatt a Kárpát-medencébe jönnek mint honfoglaló magyarok – hiszen a két terület között egyenlőre nem is találunk olyan népet vagy olyan régészeti kultúrát, melynek genetikája kapcsolódna hozzánk.

A genetikai eredmények ismeretében az is látszik, hogy a Dél-Urál keleti oldalán egy helyi eredetű, talán a rézkorig, de minden bizonnyal a bronzkortól, vaskoron át a Kr. u. I. évezredig tartó fejlődés látható, mely egy komoly alaplakosságot takar (Szintasta-Andronovo-Kusnarankovo-Szaragatszka kultúrák), melyet felül rétegeznek a Kr.e. VI-III. században a szkíták és szarmaták, majd a Kr. u. I-III. században az ázsiai hunok.⁴⁹ Majd ez a helyi népesség, mely a szkíták és hunok által felülrétegezve, azokkal egy kultúrát képviselve, egy életmódot élve, a IX. században megérkezik a Kárpát-medencébe és Árpád vezetésével birtokba veszi azt, felülrétegzni a létszámban mindig is fölényben lévő, legalább a bronzkor óta itt élő Kárpát-medencei alaplakosságot – akinek jelentős részét egyébként a korábban keletről érkező néphullámok teszik ki.

⁴⁶ Nagy et al. 2021

Nagy PL, Olasz J, Neparáczki E, Rouse N, Kapuria K, Cano S, Chen H, Di Cristofaro J, Runfeldt G, Ekomasova N, Maróti Z, Jeney J, Litvinov S, Dzhaubermezov M, Gabidullina L, Szentirmay Z, Szabados G, Zgonjanin D, Chiaroni J, Behar DM, Khusnutdinova E, Underhill PA, Kásler M. Determination of the phylogenetic origins of the Árpád Dynasty based on Y chromosome sequencing of Béla the Third. *Eur J Hum Genet.* 2021 Jan;29(1):164-172. doi: 10.1038/s41431-020-0683-z. Epub 2020 Jul 7. Erratum in: *Eur J Hum Genet.* 2021 Jan 14;: PMID: 32636469; PMCID: PMC7809292.

⁴⁷ Keyser et al 2021

Keyser C, Zvéngorosky V, Gonzalez A, Fausser JL, Jagorel F, Gérard P, Tsagaan T, Duchesne S, Crubézy E, Ludes B. Genetic evidence suggests a sense of family, parity and conquest in the Xiongnu Iron Age nomads of Mongolia. *Hum Genet.* 2021 Feb;140(2):349-359. doi: 10.1007/s00439-020-02209-4. Epub 2020 Jul 30. PMID: 32734383.

⁴⁸ Nagy et al. 2021

⁴⁹ Maróti et al. 2022

A régészeti feltárások legújabb eredményei szerint pedig az látszik, hogy a magyar, IX-X. századi honfoglaló leletanyaghoz legközelebb álló leletanyag a Dél-Urál környékén, a mai Cseljabinszk, Jekatyerinburg városoktól délre, a kazak–orosz határon, Baskíriában és közelében kerül elő. A leletanyag olyannyira magyar jellegű, hogy kapcsolata a Kárpát-medencei magyar anyaggal tagadhatatlan, a leletek egy része szinte egy műhelyben is készülhetett volna.⁵⁰

Továbbá az is látszik, hogy a Dél-Urál vidéki őslakosság régészetileg is része lett a szkíta birodalomnak a Kr. e. VII. században, majd a keletről érkező ázsiai hunok rétegezték felül azt a Kr. u. I-II. századtól kezdve.⁵¹

Mire utalnak tehát mindezen eredmények? Arra, hogy az archeogenetika és a régészet új eredményei teljesen új kontextusba helyezik a magyar honfoglalást és arra, hogy a két tudományág eredményei egymást támasztják alá, egymással paralellek. Erre még pluszban ráerősítenek az újonnan angolra vagy egyéb nyelvre fordított kínai és szogd források is.⁵²

Tehát tegyük fel újra a kérdést: milyen céllal és milyen útvonalon történt a magyar honfoglalás?

A válasz egyre jobban kezd körvonalazódni: a célja az volt, hogy a Kárpát-medencét – a sztyepei népek számára is oly fontos geostratégiai helyszínt, mely a sztyepezóna nyugati kereskedelmi és katonai végpontja volt, ne hagyja elveszni a számára ellenséges Karoling és bizánci támadások által, tehát hogy a huszonnegyedik óráját élő avar birodalom (testvérnép) segítségére siessen. Fenntartva ezzel a keleti népek által létrehozott kereskedelmi és kulturális hálózatnak a meglétét, valamint hogy az ősök földjén, a hunok egykori területén megőrizték a sztyepei civilizáció nyugati hídfőállását.

A másik kérdés: a magyar honfoglalás útvonala is kezd egyre jobban kirajzolódni. Véleményem szerint a magyarság soha nem hagyta el a sztyepeövezetet néppé válása óta, nem ment fel északra, mint az obiugorok és nem is északon született meg és onnan jött le, ahogy a tudomány eddig gondolta, hanem mindig is a sztyeppén volt.⁵³ Ősei ott lehettek a korábban röviden ismertett rézkori Yamnaja-kultúra által birtokolt európai sztyepei régió területén a

⁵⁰ Szeifert 2022;

Bea Szeifert, Dániel Gerber, Veronika Csáky, Péter Langó, Dmitrii A Stashenkov, Aleksandr A Khokhlov, Ayrat G Sitdikov, Ilgizar R Gazimzyanov, Elizaveta V Volkova, Natalia P Matveeva, Alexander S Zelenkov, Olga E Poshekhonova, Anastasiia V Slepsova, Konstantin G Karacharov, Viktoria V Ilyushina, Boris A Konikov, Flarit A Sungatov, Alexander G Kolonskikh, Sergei G Botalov, Ivan V Grudochko, Oleksii Komar, Balázs Egyed, Balázs G Mende, Attila Türk, Anna Szécsényi-Nagy, Tracing genetic connections of ancient Hungarians to the 6th–14th century populations of the Volga-Ural region, *Human Molecular Genetics*, 2022;, ddac106, <https://doi.org/10.1093/hmg/ddac106>

⁵¹ Botalov 2013.

⁵² Lásd: Aydemir 2021; Aydemir 2023, vagy legújabban Obrusánszky Borbála: A selymút kínai szemmel - A Hou Han Shou krónika 88. fejezete. Két Hollós kiadó Budapest 2024.

⁵³ Ha már megemlítettük az obiugorokat, akkor szentelünk egy lábjegyzetet a finnugor kérdésnek. Az eddig hivatkozott genetikai kutatások egyértelműen bizonyították, hogy „finnugor nyelvrokaink” valóban genetikailag is rokonaink, csak hogy nem északon alakult ki ez a nyelvcsalád, hanem pontosan a sztyepeövezetben és a „finnugorok” innen vándoroltak északra. És a lényeg, hogy az utolsó finnugor elválás, az obiugorok (hantik és manysik) elválása a magyaroktól is nagyon korán, Kr.e. 1500 körül történt! A többi nyelvrokunk elválása pedig még korábban, a rézkorban vagy a neolitikumban! Ők tehát nem élik át a szkíta-szarmata vagy a későbbi hun átalakulásokat, mivel már korábban a neolitikum-bronzkor időszakában kiválnak a sztyeppéről. Természetesen ez mega után vonja azt a nyelvészeti kérdést, hogy a sztyeppén akkor milyen nyelven beszéltek a neolitikum-bronzkor időszakában? (És véleményem szerint a finnugor elnevezés eleve rossz, mert a ma élő 20 millió fős finnugor népekből 15 millió magyar...)

rézkorban, majd keletre indulva a Délkelet-Urál és Észak-Afganisztán vidékén a bronzkorban, majd az ázsiai hunok államában Mongólia területén a vaskorban és újra visszatérve a Délkelet-Urál vidékére a népvándorláskorban. Látszik régészetileg, hogy a magyarság a sztyeppei civilizáció ősi népei közé tartozik, akinek az Árpád magyarjai által végrehajtott „honfoglalása” egy olyan területről indult, mely mindig is a sztyeppei népek egyik legfontosabb állomása volt, ami pedig nem más, mint a Délkelet-Urál és Észak-Kaukázus vidéke, ahol a bronzkori Szintasta-, Andronovo-, majd a vaskori Szaragatszka-kultúrák találkoztak a szkíta, szarmata és ázsiai hun lovasnépek népalkotó elemeivel. Ez a terület volt az, ahonnan a honfoglaló magyarok elődjai elindultak és bejöttek a Kárpát-medencébe (és ahol ma a szintén genetikai rokon Baskírok élnek).

Viszont a régészet és genetika adataiból az is látszik, hogy a köztes területeken nincsenek azonosított rokon népek genetikailag – ezért egy gyors honfoglalás feltételezhető, tehát a Dél-Urál, Kaszpi-tenger, Kaukázus vidékéről nem többszáz, hanem mindössze csak néhány év alatt zajlott le a bejövétel, hiszen a keleti régészeti leletek és a Kárpát-medencei leletek olyan hasonlóak, hogy akár egy kéz is készíthette volna őket – így ki kell mondjuk, hogy Anonymus krónikája sokkal közelebb áll a valósághoz, mint a XX. század második felének régészeti-történeti kutatása, amely szerint a folyamat nagyjából 300 évet vett igénybe.

A korábbi állásponttal ellentétben a most kimondható tudományos álláspont az, hogy a magyarok beköltözése néhány év, esetleg egy évtized alatt zajlott le – úgy ahogy Anonymus leírja. Ezt mind a korábban ismertetett régészeti, mind az archeogenetikai eredmények igazolják.

4. Összefoglalás:

Mi ebből a tanulság?

Az, hogy a magyarok bejövetele egy tudatosan megszervezett, rövid idő alatt lezajlott (1-15 év) katonai akció volt, amely arra irányult, hogy a geostratégiaileg kivételesen fontos Kárpát-medencét megtartsák a sztyeppei érdekövezet (vagy korábbi régészeti korszakokban civilizáció) számára. Továbbá, hogy az avarok a mai Zemplén és Bodroghöz területét fenntartva szövetséges, valószínűleg testvéri népként viszonyulhattak a magyarokhoz – ami szintén a tudatos katonai birodalomszervezés régészeti lenyomata a sztyeppei népek történetében.

Ezen okok miatt fontos megemlíteni, hogy valószínűleg nem volt a magyar történelemben „kazár fennhatóság”, nem volt 150 éves elnyomás Levédia és Etelköz között. Álmos és Árpád népe egy megszervezett katonai és népességáttelepítő hadjárat és az azt kísérő háttértevékenység keretében jöhetett a Kárpát-medencébe, tudatosan átvéve annak közigazgatási, politikai és kulturális hatalmát – a meglévő avaroktól és az avar, még meglévő hatalmi struktúrától.

A honfoglalás tehát az új eredmények szerint tudatos cselekménysorozat volt, melynek célja a Kárpát-medence sztyeppei népek számára is geostratégiaileg kiemelten fontos helyszínének birtokbavétele; eredménye pedig az, hogy a magyarok Árpád vezetésével egy olyan országot vettek birtoka, mely a szövetséges avar nép által kiépített hatalmi struktúrák átadásával Árpád, majd Szent István államának alapját is képezte.

Szent István tehát pontosan tudatában lehetett annak, hogy egy legalább akkor már 5000 éve létező, nagyon mély hagyományokkal rendelkező sztyeppei civilizáció Turul-nemzetségéből

származó uralkodójaként meg kell óvnia a Kárpát-medencét a nyugati és déli hatalmak folyamatos – több ezer évre visszatekintő – ellenséges foglalási vágyától és hatalmi nyomásától, ezért a keleti hagyományokat tiszteletben tartva, létrehozza az akkor és azóta is egyedülálló apostoli királyságát, melyben mind a Német-római Császárságtól, mind Rómától – a pápától, mind Bizánctól függetlenné válik, megőrizve a Kárpát-medence szuverenitását és kapcsolódását a keleti népekhez, mely keleti kapcsolatnak végül csak a tatárjárás vet véget. Szent István a keleti népek közül elsőként teszi államvallássá a kereszténységet – hiszen látja, hogy Európában nem lehet másképp dinasztikus kapcsolatokat építeni – de ezt olyan módon teszi, hogy nem kötelezi el magát egyetlen nyugati hatalom felé sem, nem adja fel önállóságát és nem szakítja meg a hagyományos kapcsolatait a Kelettel sem. Sőt olyan uralkodója lesz Európának, akit egyedülként Szentté választ a nyugati, majd később a keleti egyház is. Szent István olyan történelmi alapokat rak le tehát, amellyel megalapítja az Európa sorsát még több évszázadig meghatározó Magyarországot – mely az első keresztény sztyeppei állam lesz a világon.

Ha tehát néhány mondatban szeretném leírni a Kárpát-medence geopolitikai jelentőségét a rézkortól, Árpád-házi fejedelmeink korán át, Szent István és az Árpád-ház további uralkodóinak koráig, akkor a fent ismertetett új archeogenetikai és régészeti eredmények tükrében úgy tudnám összegezni az eredményeket, hogy Árpád fejedelem a Kárpát-medencébe bevezetvén népünket pontosan tudta, hogy milyen útvonalon és hova jön. Árpád-házi fejedelmeink pontosan tudták, hogy hogyan védjék az ország érdekeit és hogyan biztosítsák azt hadjáratokkal és hogyan érvényesítsék érdekeiket. Szent István pontosan tudta, hogy miért teszi államvallássá a már a magyarok körében korábban is ismert kereszténységet és hogy miért hoz létre a Nyugattól, Bizánctól és részben a pápától is független apostoli királyságot, melyet Szűz Máriának ajánl fel a Szent Korona birtokaként. Az sem véletlen, hogy a krónikáink és a genetikai vizsgálatok szerint is hun felmenőkre büszke Aba nemzetséggel igen fontos rokoni és politikai hatalmi viszonyt ápol. És az sem véletlen, hogy Szent István utódai, az Árpád-házi királyaink és családjaik adják máig az egy családból származó legtöbb szentet és boldogot a világnak – amit a mindenkori római pápa ismert el.

A Kárpát-medence geostratégiai helyzete tehát egyértelmű: „nyugat és kelet határán”, azaz középen található, ma is Közép-Európa szívéét alkotja, annak ellenére, hogy 1920-ban megpróbálták a világhatalmak végképp derékba törni. De pont itt a bizonyíték, hogy Árpád és utódai négyszáz év alatt olyat alkottak, mely uralkodás alatt az uralkodóház nemcsak a legtöbb szentet adta Magyarországnak és a világnak, hanem ura tudott maradni egy olyan geostratégiaileg kiemelten fontos területnek a világon, amelyért minden nagyhatalom küzdött a történelem folyamán, mégis Kr.e. 4000 óta a sztyeppei civilizáció kialakuló népeihez, később fősodorvonalához vagy végül utolsó nyugati hídfőállásához tartozott.

Ebben rejlik hazánk kiemelt geostratégiai szerepe, nemcsak az Árpád-ház korában, hanem a XXI. században is. Sőt már Kr. e. 4000-tól, oly sok sztyeppei kultúra történetén át. Ha mindezt felismerjük és ilyen világpolitikai környezetben gondolkozunk, akkor talán jelen esszém eléri a kívánt hatást: nevezetesen, hogy az eddig a nyugat-európai trendek alapján tanult őstörténelmünket és a Kárpát-medence geostratégiai szerepét átértékeljük és új alapokra helyezzük a gondolkodásunkat, és reméljük, hogy az új eredmények alapján megszülető új oktatást, új tudást tudjuk átadni fiainknak, lányainknak, akiknek gyermekei már nem kérdőjelezik meg ősi krónikáink igazát!